

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-19-31>

УДК 37.091.212+37.091.12+37.011.3-051+37.062

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8839-6465>

Руслан Малиношевський,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИХОВНІ ПОЛІТИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Анотація. Насильство є однією з первісних форм соціальної поведінки. На відміну від конструктивних і соціально прийнятних форм, таких як кооперація, альтруїзм, взаємодопомога, насильство є формою соціальної поведінки з негативною модальністю. Ідеалізований світ дитинства ніколи не був позбавленим цькування, знущань, бійок тощо. Гуманістична парадигма виховання саме й спрямована на його мінімізацію, виховання особистісних цінностей дитини, які будуть імперативно спрямовувати її поведінку в русло соціально прийнятних форм. Інтенсивна цифровізація, зокрема й освіти, обумовила трансформацію традиційних видів насильства, видозмінивши його в кібербулінг. Феномен кібербулінгу масштабувався під час соціального дистанціювання пандемійного та постпандемійного періоду.

Метою статті є окреслення інтегрованої моделі політики запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі. Дослідницьким завданням статті є окреслення складових політик запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі; зокрема освітньої політики як невід'ємної його частини. Для реалізації дослідницького завдання застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Здійснювався, зокрема, аналіз та узагальнення окреслення інтегрованої моделі політики запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі.

Доведено, що булінг у цифровому освітньому просторі, тобто кібербулінг як феномен сучасної цифрової реальності, є значущою проблемою як для дітей та їхніх батьків, так і для національних урядів і міжнародних організацій через динаміку розповсюдження. Стверджено, що вирішення проблеми знаходиться винятково в площині людських взаємин та особистісних цінностей людини. Це узалежнюється тим, наскільки ефективно здійснюється виховання дитини, як формуються її цінності і які саме цінності формуються. Підтверджено роль двох потужних виховних інститутів: сім'ї та закладу освіти.

Зроблено висновок, що в основі національних стратегій запобігання та подолання кібербулінгу повинні знаходитися моделі інтегрованих політик, що включають нормативну кодифікацію, технологізацію фільтрування й модерування контенту, реальну виховну дієвість закладів освіти. При цьому виховання як керований і цілеспрямований процес є провідним у запобіганні кібербулінгу.

Ключові слова. кібербулінг, насильство, модель інтегрованої політики запобігання.

© Руслан Малиношевський, 2024

Вступ. Цифровізація стала невід'ємною частиною повсякденного життя людини, що видозмінює усталені процеси й наші уявлення про характер людських взаємин. Світова індустрія пропонує нам нові цифрові сервіси й застосунки, покращені соціальні платформи, якісні соціальні медіа, що не лише вдосконалюють повсякденне життя, але й сприяють індивідуальному вдосконаленню, саморозвиткові, реалізації гуманітарних потреб та інтересів. Суспільство комунікує, взаємодіє, навчається, розважається, працює та пізнає світ у цифровому просторі. Звичними стали онлайн-кінотеатри, віртуальні музеї й екскурсії, цифрові екосистеми тощо. Буденністю стають цифрові освітні екосистеми.

Як і будь-який процес, цифровізація супроводжується супутніми ризиками, які викликають суспільне занепокоєння, а отже, і палкі дискусії. Легкість соціальної взаємодії та комунікації в цифровому просторі з такою ж зручністю може супроводжуватися соціальними явищами з негативною модальністю. Одним з таких явищ, що динамічно розвивається, є кібербулінг. Його деструктивна природа, з одного боку, глибоко узалежнена суб'єктивними цінностями, нормами, упередженнями, а з іншого – обумовлена сутнісними можливостями цифрового простору. Закономірно, що розуміння деструктивних наслідків кібербулінгу спонукає до пошуку дієвих механізмів як його подолання, так і запобігання. Комплексним механізмом запобігання може бути формування спроможних інституційних політик.

Мета й завдання. Метою статті є окреслення інтегрованої моделі політики запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі.

Дослідницьким завданням статті є визначення складових політик запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі; зокрема освітньої політики як невід'ємної його частини.

Методи дослідження. У статті застосовано загальнонаукові й спеціальні методи пізнання. Здійснювався аналіз та узагальнення окреслення інтегрованої моделі політики запобігання булінгу серед учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі.

Результати дослідження. Пандемія COVID-19 і її реальні небезпеки 2020 року поставили національні уряди перед серйозною дилемою щодо того, як продовжувати засадничі для існування кожної країни процеси в умовах соціального дистанціювання. Ми були свідками розроблення й упровадження політик різної модальності від тотальної заборони фізичної соціальної взаємодії до поміркованих обмежень. Одним з компромісних рішень стало використання цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій для уможливлення соціальної взаємодії, пролонгації базових політичних, економічних, соціальних та освітніх процесів. Це рішення було і є дискусійним, проте воно мало тектонічне значення й далекосяжні наслідки, які частково є амбівалентними. Передусім відбулися ціннісні зміни на індивідуальному й соціальному рівнях. Вимушене дистанціювання та звужена соціальна взаємодія до комунікації, опосередкованої гаджетами, привели до переоцінки людських взаємин, зокрема реактуалізації цінності Іншого для одиночного Я, зміни спрямованості особистісних очікувань та уявлень про належне.

По-друге, це спонукало до інтенсифікації цифровізації суспільних сфер життя, а отже, і посилення створення й упровадження цифрових і технологічних інновацій. Закономірно, що означені інновації обумовлюють трансформації світового й локальних ринків, зокрема ринку праці. Ідеться не лише про те, що технологізація зумовлює виникнення нової якості людського капіталу, приводить до появи потреби в нових знаннях, уміннях і навичках,

дефлюючи вартість рутинної й низькокваліфікованої праці. Трансформація відбулася на рівні уявлень щодо фізичного робочого місця праці, на ступені усвідомлення доданої вартості творчості, яка принципово не може бути алгоритмізована, а отже, і до усвідомлення цінності освіти у формуванні інноваційної особистості з новим типом особистісної культури, здатної створювати інновації для покращення життя. По-третє, у цей період відбулася інтенсивна цифрова трансформація освіти. Можливо, широке запровадження онлайн-освіти й обумовило один з найбільш потужних світових дискурсів. Так, дискутувалися й дискутуються питання щодо якості такого формату освіти. Якщо в допандемійний період такий дискурс був вузькоспеціалізованою полемікою освітянської та наукової спільноти, то вимушене й інтенсивне занурення батьків у логіку й характер перебігу освітнього процесу надав нового смислового імпульсу, зокрема оприявнюючи проблему гуманістичного виміру освіти, її впливу на становлення світогляду й цінностей зростаючої особистості, важливості в цьому процесі безпосередньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що ускладнюється в умовах цифрового посередництва. У цьому ж контексті й оприявнюється проблема кібербулінгу. Всесвітня організація здоров'я відзначає, що з 2018 до 2022 року відбувається тривожне зростання кібербулінгу, зокрема «Зріс відсоток хлопчиків, які цькують інших, з 11 % до 14 %, а дівчат – з 7 % до 9 %. Подібним чином кількість повідомлень про кібербулінг зросла з 12 % до 15 % серед хлопців і з 13 % до 16 % серед дівчат. Оскільки підлітки проводять усе більше часу в інтернеті, ці цифри підкреслюють нагальну потребу у втручанні за участю педагогів, батьків, громадських лідерів і політиків для сприяння цифровій грамотності та безпеки» [3].

Щоправда, досвід війни в Україні демонструє, що в умовах екзистенційних викликів важливим є забезпечення доступу дітей до національної системи освіти і саме онлайн-освіта дає таку можливість. З огляду на безпекові умови це є компромісним рішенням, яке компенсує взагалі відсутність освіти. Проте таке рішення є і відправною точкою для пошуку більш оптимальних політик та ефективних рішень.

Загалом актуалізувалося наріжне питання суспільного дискурсу: чи є цифрова трансформація освіти регресом чи радше прогресом? Частково воно є риторичним. Певною мірою це визначається екстраполяцією освітнього досвіду старших поколінь, а можливо, і радикалізмом освітніх візіонерів. Прибічники і противники є в обох позиціях, але безсумнівним є одне: освіта, а отже, і виховання модифікуються, видозмінюються відповідно до викликів і запитів часу. Людині, яка в дитинстві відкрила світ через екран смартфона (а сучасні діти активно відкривають, пізнають, освоюють та привласнюють світ через смартфон, планшет і т.ін.), природно користуватися цифровими послугами, що є повсякденною практикою. Цифровий простір для зростаючої особистості вже не є доданою

віртуальною реальністю з конотаціями штучності й не справжності. Він є одним з інтегральних елементів соціальної дійсності, що становить безпосередній життєсвіт зростаючої особистості.

Відтак маємо орієнтуватися на тезу, на якій наголошують інтелектуали у своїх виступах, а саме: світ перейшов до інноваційного типу прогресу. Зокрема на цьому акцентує В. Кремень, зазначаючи, що «сучасний глобалізований і конкурентний світ перейшов до інноваційного типу розвитку, який обумовлює необхідність формування особистості з інноваційним типом мислення, інноваційною культурою, спроможною по-новому вирішувати наявні проблеми й уникати потенційних ризиків економічного, технологічного, політичного та соціокультурного характеру. Закономірно, що ці та інші цивілізаційні зміни зумовлюють трансформаційні процеси в системі освіти України, переосмислення державних освітніх пріоритетів, змісту освіти, видозмінюють підходи до розв'язання традиційних освітніх проблем, активізують впровадження інноваційних педагогічних практик» [13, с.1].

Прикметною ознакою такого переходу є саме цифрова трансформація, що видозмінює соціальну реальність. З одного боку, чітко простежується вдосконалення соціальної взаємодії на інтерсуб'єктивному та груповому рівні, забезпечення доступу індивіда до різних послуг, зокрема освітніх, можливість для свободи творчої самореалізації, транскордонних зв'язків. З іншого боку, цифрова трансформація містить і широкий вимір потенційних ризиків і реальних небезпек. Так, за останні роки майже кожен зіштовхувався щонайменше із шахрайством за посередництва цифрових засобів. Це широка множина випадків від банального телефонного дзвінка щодо виграшу в лотерею чи електронного листа від повіреного адвоката нігерійського дядечка до багатомільйонних фінансових утрат через хакерські атаки банків, криптобірж, шахрайства за допомогою дїпфейк і т.ін. Водночас вони стають і суспільно резонансними, збентежуючи не лише широкі верстви населення, але суспільства й національні уряди та політиків. Така резонансність виникає, коли феномени цифрового простору зачіпають фундаментальні підвалини національної безпеки різних країн, призводять до нівелювання конституційних прав людини, як-то: свобода вибору, гідність і безпека. Як результат, виникає суспільний дискурс, у межах якого кристалізуються консенсусні політики й інструменти нівеляції негативного впливу феноменів цифрового простору.

Такі дискусії є логічною реакцією на реальні чи ймовірні ризики, що супроводжують процес цифровізації, а отже, є механізмом пошуку ефективних політик їхньої нівеляції. Очевидно, що полярність думок обумовлюється не лише суб'єктивними упередженнями чи стереотипами, а й об'єктивно складним характером феноменів цифрового простору. Їхня складність передусім обумовлена сутнісними характеристиками цифрового простору і його

можливостями, що помножено на багатовимірність людської природи. Ті явища, які траплялися у фізичній соціальній реальності, жодним чином не знівелювалися в цифровому просторі. Подекуди вони поглибилися, трансформувалися, набувши нових вимірів і форм.

Здебільшого феномени цифрового простору з ризикованою модальністю нерозривно пов'язані із сутністю людини, її цінностями, світоглядом, власними уявленнями про прийнятне чи неприйнятне, модальністю її вчинків, характером особистісних упереджень. Одним з таких прадавніх явищ, що супроводжують історію людства, є насильство, зокрема і в закладах освіти. Світова художня література сповнена творчою рефлексією травмивного досвіду перебування в закладах освіти. Успішні й фінансово незалежні лідери думок (зірки попсцени, спорту, культури, політики) активно публічно рефлексують щодо агресивного несприйняття інакшості, булінгу в закладах освіти, з яким зіштовхнулися на власному досвіді. Преса періодично вибухає розголосами реальних кейсів булінгу в школі. Маємо визнати, що попри абсолютизацію та ідеалізацію світу дитинства й закладу освіти цей період життя дитини може бути геть не простим на рівні взаємин з однолітками, учителями. Дії, учинки й слова одних, безумовно, впливають на цінності, уявлення, очікування й ставлення, а отже, дії та вчинки інших. Направду, заклад освіти може бути безпечним освітнім середовищем, сприятливим для реалізації освітніх і гуманітарних потреб та інтересів дитини, але може й бути місцем щоденної боротьби за свою самість та інакшість. Цифровий простір сам по собі не знівелював, а видозмінив насильство, трансформувавши його в кібербулінг. Всесвітня організація охорони здоров'я констатує, що «у різних країнах і культурах насильство з боку однолітків є поширеною поведінкою серед дітей шкільного віку та має глибокий вплив на їхнє благополуччя. Таке насильство може приймати різні форми, в тому числі традиційні. Підлітки взаємодіють за допомогою онлайн-технологій, і, як наслідок, з'явилися кібербулінг та інші онлайн-вияви насильства. Віртуальні форми насильства серед однолітків набули особливої актуальності після початку пандемії коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19), коли під час карантину світи молодих людей ставали все більш віртуальними» [1, с. 9]. Тобто насильство розвивається і трансформується суголосно технологічним змінам, а кібербулінг стає домінують формою. Насильство серед молоді постійно розвивається та змінюється, разом із технологічними інноваціями розвиваються нові форми насильства. Водночас ВООЗ підкреслює, що існує потреба «визначення того, чи є кіберзалякування та традиційні форми насильства віч-на-віч незалежною, але пов'язаною поведінкою» [1].

І це напевно є суттєвою проблемою, яка поглиблюється у вимірі інтенсифікації цифрової трансформації освітнього середовища. У «Енциклопедії освіти» Л. Найдьонова так визначає поняття кібербулінг: «новітня форма агресивної інформаційної поведінки, що

передбачає вчинення жорстоких дій, аби дошкулити, нашкодити людині, принизити її для чого використовуються інформаційно-комунікаційні засоби: мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі, мережеві онлайн-ігрові платформи тощо» [14, с.445]. Дослідниця виділяє ключові відмінності кібербулінгу, а саме «наявність в учасників технічних умінь; можливість прихованої агресії з боку анонімного булера; моральна легкість, адже булер не бачить реакції жертви, що зменшує імовірність емпатії і поваги; ширший обсяг потенційної і залученої аудиторії; тотальне охоплення 24/7 жертва не може сховатися коли іде з кіберплатформи, цькування все одно не припиняється; складніша роль спостерігача; легше надати допомогу жертві через втрату булером підтримки з часом» [14, с. 445].

Логіка розвитку освітнього процесу, безумовно, рухається до все більшого застосування цифрових інструментів, створення цифрових освітніх екосистем, локальних цифрових освітніх просторів. Сам по собі цифровий простір є освітньо-виховним. Проте в контексті логіки розмірковування й аргументації під поняттям «цифрове освітнє середовище» доцільно використовувати розуміння, яке наведено в Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі, де визначено, що цифрове освітньо-виховне середовище «утворюють матеріально-технічне, психолого-педагогічне, дидактичне, комунікативне забезпечення освітнього процесу, що містить засоби навчання і виховання, які базуються на нових цифрових та інформаційних-комунікаційних технологіях, навчальній та виховній інформації, яка сприяє формуванню соціально важливих якостей усіх суб'єктів освітньої діяльності (адміністрації, педагогічних працівників, вихованців, їхніх батьків тощо)» [12, с. 24].

Природною проблемою є проблема виявлення явища кібербулінгу та його подолання. На рівні реальної практики початково воно не кваліфікується як щось суттєве, як дійсно складне деструктивне явище, що несе загрозу індивіду, доки проблема не стає резонансною або медійною. У цьому простежується своєрідна інерційність освітньої системи щодо визнання негативних явищ усередині неї. Жодним чином не можна стверджувати, що це явище толерується, але принаймні локалізується задля зменшення репутаційних утрат. Лише окремі, кричущі випадки, які вийшли на загальне відома, утворюють офіційну статистику. Так, статистика щодо кількості судових рішень, що наводить Опендатабот, за останні два роки зменшилася. Однак це стосується саме судових вироків. Хоча, відповідно до опитування ЮНІСЕФ, 2018 року 67 % підлітків зіштовхнулися з булінгом, а звіт ВООЗ демонструє динаміку зростання [1] (рис. 1).

Кількість судових рішень щодо булінгу 2019-2023

Рис. 1 Статистика Опендатабот кількості судових рішень щодо булінгу (2019-2023 рр.) [6]

Ілюстративною також є статистика, яку наводить Опендатабот [6] щодо видів булінгу відповідно до статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Знову ж таки цей аналіз здійснений на підставі відкритих даних судових вироків і відповідно притягнення до відповідальності за порушення законодавства (рис. 2).

Рис. 2. Види булінгу відповідно до статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення згідно з даними Опендатабот [6]

Показовими тут є декілька моментів. По-перше, не можна стверджувати про зменшення вироків щодо булінгу як закономірний результат відповідної інституційної політики. Вочевидь 2022 року, який став роком повномасштабного воєнного вторгнення, окремі процеси тимчасово втратили свою значущість на фоні активних бойових дій. Водночас можна припустити, що потужні внутрішньоміграційні процеси в середньостроковому періоді можуть бути фактором, який зумовлює соціальну напругу,

особливо на рівні групової динаміки закладу освіти. Так, у документі, підготовленому вченими Інституту проблем виховання НАПН України «Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями», відзначено, що «соціокультурні виклики, зумовлені відсутністю можливості підтримувати усталений рівень якості життя, втратою доступу до житла й медичних закладів, неможливістю повною мірою задовольнити базові потреби, є потенційними факторами виникнення непорозумінь на місцевому й регіональному рівнях» [8, с.7]. А отже, динаміка негативних змін буде оприявнюватися мірою зменшення безпекових ризиків та екзистенційних викликів. По-друге, така статистика є сукупністю булінгу і кібербулінгу. По-третє, рис. 2 не візуалізує досить важливий момент, а саме: хто може бути булером. Традиційно цей феномен пов'язується з міжособистісними взаєминами дітей. Щоправда, можна виділити декілька таких ліній на рівні дитина-дитина, учитель-дитина, дитина-вчитель. Щодо двох останніх у публічному просторі вже наявно достатньо кейсів, які їх унаочнюють.

Закономірно, що складність і довгострокова деструктивність булінгу спонукають шукати дієві механізми передусім запобігання, оскільки його подолання є боротьбою з наслідками. На рівні рекомендацій ООН 2016 року зазначено, що «захищати їх від загроз за допомогою широких стратегій, зокрема й підвищення обізнаності щодо мережевих ризиків, а також стратегій, спрямованих на гарантування їхньої безпеки, посилення законодавства та правоохоронних механізмів, щоб досягати вирішення проблем насильства стосовно дітей в інтернеті та вести боротьбу з безкарністю, а також навчати батьків та фахівців, що працюють з дітьми» [5, с. 13]. Системним, а отже, дієвим механізмом може бути побудова інтегрованих моделей політик подолання кібербулінгу. Ідеться про нормативну кодифікацію інституційної політики, політики техноіндустрії з фільтрування й модерування контенту та виховні політики конкретного закладу освіти.

Коли йдеться про запровадження спроможної інституційної політики, то говориться насамперед про те, яким чином держава на законодавчому рівні та рівні нормативно-правових документів регулює певний вид суспільних відносин, визнає або не визнає певні дії чи бездіяльність у ролі протиправних і суспільно шкідливих, які норми, процедури й механізми запроваджує. До того ж сюди відноситься і питання, яким чином реалізується конституційне право людини на безпеку, який доступ до реальних інструментів реалізації такого права.

У контексті визнання явища булінгу, його запобігання й подолання в Україні 2018 року було вдосконалено чинне законодавство, зокрема Кодекс України доповнено статтею 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», де визначено булінг (цькування) як «діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у

психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [11] та унормовано відповідне покарання за це. Також належним чином доповнено Закон України «Про освіту», де окреслено права й обов'язки засновника та керівника закладу освіти, учасників освітнього процесу (учителів і дітей), батьківської громадськості щодо подолання булінгу. Прикметно, що на рівні законодавства не розділяється кібербулінг, а останній включається до родового поняття булінг.

У національній системі освіти імплементація норм закону відбулася шляхом упровадження наказу МОН України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 р. № 1646, що запроваджує механізми реагування на булінг у закладах освіти, деталізує ознаки булінгу, визначає принципи діяльності та рамкову систему заходів, спрямовану на запобігання та подолання булінгу.

Нормативна кодифікація є необхідним базисом, але недостатнім. Другий рівень становить політика техноіндустрії з фільтрування та модерування контенту, себто наскільки технологічна індустрія орієнтована на впровадження механізмів та інструментів унеможливлення кібербулінгу, реалізацію та підтримку прав дітей у цифровому просторі. Така політика це не що інше як політика унормування соціально допустимої поведінки в цифровому просторі. І тут виникає запитання, наскільки власники соціальних медіа, провайдери тощо готові впроваджувати конкретні правила, норми й технологічні рішення щодо запобігання кібербулінгу. Остання практика з Телеграм демонструє, що національні уряди законодавчо тиснуть на власників і керівників соціальних медіа, мереж щодо вдосконалення політики унеможливлення протиправної поведінки за посередництва соціальних мереж. Щоправда необхідно акцентувати, що й лідери ІТ-індустрії намагаються впровадити відповідні механізми й інструменти зменшення цькування, використання мови ворожнечі, протиправної поведінки тощо, тобто намагаються технологічно забезпечити безпеку цифрового простору, мінімізувавши людський фактор. На сучасному етапі активно застосовується штучний інтелект у модерації контенту, активно впроваджуються підходи щодо такої активної протидії. Щоправда, це породжує субпроблеми, пов'язані з адекватністю машинного навчання з розпізнавання культурних контекстів (зокрема, де подібні слова можуть нести різні смислові навантаження, а отже, і по-різному кваліфікуватися), суб'єктивною різницею переживання травмівного досвіду тощо.

Нормативної кодифікації, політики технологічної індустрії, спрямованої на впровадження механізмів та інструментів унеможливлення кібербулінгу, не достатньо для його запобігання. Вирішення проблеми знаходиться винятково в площині людських взаємин та особистісних цінностей людини. Вона узалежнюється тим, наскільки ефективно здійснюється виховання дитини, як формуються її цінності і які саме цінності формуються. Очевидно, що існує два потужних виховних інститути: сім'я та заклад освіти. Саме в цих виховних середовищах можлива повноцінна реалізація виховання в його сутнісному вимірі, себто реалізовувати цілеспрямовано й керовано. Чинне освітнє законодавство й нормативні документи МОН України безпосередньо вказують на необхідність реалізації плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти [10], що фактично є виховною діяльністю. Ця робота не може бути окремим спорадичним та епізодичним явищем, яке відірване від загальної виховної системи. Очевидно, що стрижневим у цьому є виховання духовних цінностей, що імперативно визначають характер учинків, особистісних ставлень і конкретних моделей поведінки, що унеможлиблює нетолерантне ставлення до інакшості та, навпаки, визначає її цінність.

Обговорення. Проблеми запобігання й подолання булінгу, особливо кібербулінгу, спонукають до активного пошуку дієвих моделей.

Світові інвестиції у сферу R&D, а саме пошук технологічних рішень, створення дієвих освітніх програм цифрової грамотності, розуміння психології кривдника/жертви зростають і, очевидно, будуть збільшуватися. Дієвими будуть глобальні й національні стратегії запобігання кібербулінгу, що представляють моделі інтегрованих політик, зокрема посилення й поглиблення законодавства, технологічних рішень та освітніх практик як ключових елементів таких інтегрованих стратегій.

Так, уже 2016 року про це йшлося на рівні доповіді Генерального секретаря ООН. Означене породжує субпроблеми в площині культурних, соціальних і політико-правових відмінностей держав, а отже, і дій національних урядів. Перспективним є створення й упровадження систем на основі штучного інтелекту із запобігання кібербулінгу. Дослідники відзначають, що багатообіцяючим є створення людиноцентрованих автоматизованих моделей кібербулінгу відповідно до певної теорії кібербулінгу [4].

Проблемність побудови алгоритмів для навчання штучного інтелекту полягає в тому, що «враховуючи різні способи спілкування та розмови людей різними мовами, залежно від соціальних норм спільноти, частиною якої вони є, методи виявлення кіберзалякування, розроблені нетеоретично на одному наборі даних, можуть бути неефективними при оцінці на набір даних з іншої платформи» [4, с.21], при цьому важливим залишається культурний контекст певної поведінки.

Висновки. Слід наголосити, що булінг у цифровому освітньому просторі, а фактично кібербулінг, як феномен сучасної цифрової реальності є значущою проблемою як для дітей та їхніх батьків, так і для національних урядів і міжнародних організацій через динаміку розповсюдження. Вочевидь інтенсифікація цифрової трансформації сприяє масштабуванню цього феномену. В основі національних стратегій його запобігання та подолання повинні знаходитися моделі інтегрованих політик, що включають нормативну кодифікацію, технологізацію фільтрування й модерування контенту, реальну виховну дієвість закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Cosma A., Molcho M., Pickett W. A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. World Health Organization. Regional Office for Europe. 2024 <https://iris.who.int/handle/10665/376323>(дата звернення: 30.09.2024)
2. COVID-19 and its implications for protecting children online URL: <https://www.unicef.org/media/67396/file/COVID-19%20and%20Its%20Implications%20for%20Protecting%20Children%20Online.pdf> (дата звернення: 30.09.2024)
3. One in six school-aged children experiences cyberbullying, finds new WHO/Europe study. <https://www.who.int/europe/news/item/27-03-2024-one-in-six-school-aged-children-experiences-cyberbullying--finds-new-who-europe-study> (дата звернення: 30.09.2024)
4. Kim S., Razi A., Stringhini G., Wisniewski P., De Choudhury M. A Human-Centered Systematic Literature Review of Cyberbullying Detection Algorithms. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2021. Vol 5, Issue CSCW2. Article No.: 325, P.1–34 <https://doi.org/10.1145/3476066>
5. UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence*, CRC/C/GC/20, 6 December 2016, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/404/44/pdf/g1640444.pdf> (дата звернення: 30.09.2024)
6. Близько 100 справ щодо булінгу в українських школах на рік URL: <https://opendatabot.ua/analytics/bullying-in-school-2023> (дата звернення: 30.09.2024)
7. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України URL: <https://www.unicef.org/ukraine/sites/unicef.org.ukraine/files/2020-02/bullying3.pdf> (дата звернення: 30.09.2024)
8. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с. <https://lib.iitta.gov.ua/736802/>
9. Гретченко Л. Кібербулінг в закладі освіти: найбільш поширені прояви порушень та алгоритми дієвого реагування. *Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 06-10 лютого 2023 року. Кропивницький: КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського». 2023. С. 175-181.
10. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: наказ МОН України, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.09.2024).
12. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. Київ : Інтерсервіс, 2022. 51 с.
13. Кремень, В. Г. Освіта дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх безперервного розвитку: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. 3(2). С. 1-8. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-1>
14. Найдьонова Л. Кібербулінг. *Енциклопедія освіти*. Київ. Юрінком Інтер, 2021. С. 445-446.

15. Про освіту: Закон України, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.09.2024)
16. Шахрай В.М. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: визначення основних понять. *Вісник науки та освіти*. 2024. №1(19). С. 1375-1387. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1375-1387](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1375-1387)
17. Шахрай В.М. Запобігання і подолання булінгу як наукова та соціально-виховна проблема. «Наукові інновації та передові технології». *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №5(33). С. 1320-1333. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333)

References

1. Cosma A., Molcho M., Pickett W. (2024). *A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey*. World Health Organization. Regional Office for Europe. Retrieved from <https://iris.who.int/handle/10665/376323>
2. *COVID-19 and its implications for protecting children online*. (n.d.). Retrieved from <https://www.unicef.org/media/67396/file/COVID-19%20and%20Its%20Implications%20for%20Protecting%20Children%20Online.pdf>
3. *One in six school-aged children experiences cyberbullying, finds new WHO/Europe study*. (2024). Retrieved from <https://www.who.int/europe/news/item/27-03-2024-one-in-six-school-aged-children-experiences-cyberbullying--finds-new-who-europe-study>
4. Kim, S., Razi, A., Stringhini, G., Wisniewski P., & De Choudhury M. (2021). A Human-Centered Systematic Literature Review of Cyberbullying Detection Algorithms. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1–34. <https://doi.org/10.1145/3476066>
5. UN Committee on the Rights of the Child (CRC). (2016, December). *On the implementation of the rights of the child during adolescence, CRC/C/GC/20 (General comment No. 20)*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/404/44/pdf/g1640444.pdf>
6. *Blyzko 100 sprav shchodo bulinhu v ukraïnskykh shkolakh na rik* [About 100 cases of bullying in Ukrainian schools per year]. (2024). Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/bullying-in-school-2023>
7. UNICEF. (2020). *Bulinh ta kiberbulinh u pidlitkovomu seredovysshchi. Statystychni dani shchodo bulinhu sered pidlitkiv Ukrainy* [Bullying and cyberbullying in the adolescent environment. Statistical data on bullying among teenagers in Ukraine]. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/sites/unicef.org.ukraine/files/2020-02/bullying3.pdf>
8. Bekh, I. D., & Malynoshevskiy, R. V. (Eds.). (2023). *Viiskovo-patriotychne vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v systemi osvity Ukrainy: stratehichni napriamy* [Military-patriotic education of children and student youth in the education system of Ukraine: Strategic directions]. Ivano-Frankivsk: NAIR. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/736802/>
9. Gretchenko, L. (2023). *Kiberbulinh v zakladi osvity: naibilsh poshyreni proiavy porushen ta alhorytmy diievoho reahuvannia* [Cyberbullying in an educational institution: the most common manifestations of violations and algorithms for effective response]. *Bezpeka ditei v Interneti: poperedzhennia, osvita, vzaiemodiia: Conference Proceedings* (pp. 175-181).
10. Ministry of Education and Culture of Ukraine. (2019). *Deiaki pytannia reahuvannia na vypadky bulinhu (tskuvannia) ta zastosuvannia zakhodiv vykhovnoho vplyvu v zakladakh osvity* [Some issues of response to cases of bullying (harassment) and the application of measures of educational influence in educational institutions] (Order No. 1646, December 12). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text>
11. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Code of Ukraine on administrative offenses]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
12. *Kontseptsiia vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori* [The Concept of Education of Children and Youth in the Digital Space]. (2022). Kyiv: Interservis.
13. Kremen, V. (2021). *Osvita ditei rannoho ta doshkilnoho viku v konteksti yikh bezpererвноho rozvytku* [Early childhood and preschool education in the context of children's continuous development]. Scientific Report to the General Meeting of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, November 19, 2021. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-1>
14. Naidonova, L. (2021). *Kiberbulinh* [Cyberbullying]. *Entsyklopediia osvity* (pp. 445-446). Kyiv. Yurinkom Inter.

15. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy* [On education: Law of Ukraine]. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

16. Shakhrai, V. (2024). Zapobihannia i podolannia bulinhu v tsyfrovomu osvitnomu seredovyschi: vyznachennia osnovnykh poniat [Prevention and overcoming of bullying in the digital educational environment: defining key concepts]. *Visnyk nauky ta osvity*, 1(19), 1375-1387. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1375-1387](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1375-1387)

17. Shakhrai V. (2024). Zapobihannia i podolannia bulinhu yak naukova ta sotsialno-vykhovna problema [Preventing and overcoming bullying as a scientific and social and educational problem]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 5(33), 1320-1333. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333)

Ruslan Malynoshevskyi

*PhD in Pedagogy, Senior Researcher,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

PREVENTION OF BULLYING AMONG STUDENTS IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: EDUCATIONAL POLICIES AND OPPORTUNITIES

Abstract. *Violence is one of the most primitive forms of social behaviour. Unlike constructive and socially acceptable forms, such as cooperation, altruism, and mutual assistance, violence is a form of social behaviour with a negative modality. The idealized world of childhood has never been free from bullying, harassment, fighting, etc. The humanistic paradigm of education is specifically aimed at minimizing such behaviours, educating the development of a child's personal values that will imperatively direct their behaviour toward socially acceptable forms. The intense digitalization, including in education, has led to the transformation of traditional forms of violence, turning them into cyberbullying. The phenomenon of cyberbullying has escalated during the social distancing of the pandemic and post-pandemic periods.*

The purpose of this article is to outline an integrated model of bullying prevention policies among students in the digital educational environment. The research task of the article is to define the components of bullying prevention policies among students in the digital educational environment focusing on educational policy as an integral part of this process. General scientific and specialized research methods were applied to accomplish the research task. Specifically, the analysis and synthesis were conducted to outline the integrated model of bullying prevention policies among students in the digital educational environment.

It has been proven that bullying in the digital educational space, specifically cyberbullying as a phenomenon of modern digital reality, is a significant issue for children, their parents, national governments, and international organizations due to its rapid spread. It is argued that the solution to this problem lies exclusively in human relationships and personal values. It depends on how effectively a child is educated, how their values are formed, and what values are instilled. The role of two powerful educational institutions – family and school – has been confirmed.

It is concluded that national strategies for preventing and overcoming cyberbullying should be based on an integrated policy model that includes regulatory codification, technological filtering and moderation of content, and the actual educational effectiveness of educational institutions. In this context, education as a managed and purposeful process plays a leading role in preventing cyberbullying.

Key words: *cyberbullying, violence, model of integrated prevention policy.*

Стаття надійшла до редакції 02.08.2024.
Стаття прийнята до публікації 17.08.2024.